

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.2

Н. Г. Габлей
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДО ЗАСУДЖЕНОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Історично склалося, що одним із першочергових обов'язків держави є захист її громадян. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя, здоров'я, честь та гідність визнаються найвищою соціальною цінністю. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність [1]. Тому забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства можна розглядати як конституційну гарантію держави, що тісно пов'язана з окремими принципами кримінального процесу.

Слід зауважити, що в працях провідних науковців висвітлено переважно поняття забезпечення безпеки, підстави застосування, види, процесуальний порядок обрання, зміни та скасування заходів забезпечення безпеки, суб'єкти, до яких застосовуються ці заходи. Однак зовсім не приділено уваги застосуванню заходів безпеки до такого суб'єкта, як засуджений.

Дослідження цієї проблеми в Україні на монографічному та дисертаційному рівнях започаткували В.С. Зеленецький та М.В. Куркін. Окремі аспекти забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, розглядали такі українські та зарубіжні вчені, як, зокрема, А.Н. Ахпанов, В.П. Бахін, В.І. Бояров, Л.В. Бруніцин, В.К. Весельський, В.І. Галаган, О.В. Гогусь, О.О. Гриньків, Г.О. Душейко, Н.С. Карпов, Є.Є. Кондратьєв, А.О. Ляш, В.Т. Маляренко, Н.В. Пилипенко, К.О. Ромодановський, А.А. Тимошенко, В.М. Тertiшник, Л.М. Шестопалова, Т.В. Шимко, А.А. Юнусов.

Мета статті – проаналізувати порядок застосування заходів забезпечення безпеки до засудженого в кримінальному судочинстві та внести відповідні пропозиції щодо його удосконалення.

Відповідно до п. 12 ч. 2 ст. 42 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) обвинувачений має право заявляти клопотання про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо [2]. Згідно з ч. 3 ст. 43 КПК України за-

суджений має права обвинуваченого в обсязі, необхідному для його захисту. Звідси випливає, що у разі необхідності засуджений вправі клопотати про застосування заходів забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла [2]. Наприклад, бувають ситуації, коли засуджений виступає важливим свідком у кримінальному провадженні або раніше давав показання щодо вчинення злочину іншими співучасниками і, відповідно, існує небезпека його життю, здоров'ю чи його близьких. Перш ніж перейти до розгляду порядку застосування заходів забезпечення безпеки щодо засудженого, висвітлимо, що розуміється під забезпеченням безпеки у кримінальному судочинстві.

В.С. Зеленецький та М.В. Куркін під забезпеченням безпеки суб'єктів кримінального процесу розуміють вжиття компетентними правоохоронними органами з метою створення необхідних умов їх належного функціонування сукупності спеціальних заходів, реалізація яких привела до усунення загрози, що існувала раніше, а отже, забезпечила усунення цієї загрози, а також запобігла можливості завдання шкоди об'єктам, конкретним особам або іншим цінностям, які охороняються державою в установленому законом порядку [3, с. 38].

В.М. Тertiшник зазначає, що забезпечення безпеки учасників кримінального процесу – це здійснення правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я, житла, майна, честі та гідності цих осіб від протиправних посягань з метою створення необхідних умов для належного здійснення правосуддя [4, с. 226].

Відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року (далі – Закон) підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сім'ї та

близьких родичів є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну [5].

Л.В. Брусніцин пропонує розглядати як підставу для застосування заходів забезпечення безпеки не тільки заборонені кримінальним законом діяння, але й інші, якщо їх здійснюють з метою примусу особу відмовитись від наміру сприяти кримінальному судочинству, припинити таке сприяння або з метою помсти за вже здійсненне сприяння [6, с. 33]. Ми погоджуємося з цією думкою і підтримуємо пропозицію про внесення відповідної зміни до Закону.

Після перевірки фактів, викладених у заяві, та невстановлення реальної загрози і, відповідно, підстав для застосування заходів забезпечення безпеки виносять постанову про відмову у їх застосуванні. Зацікавлена особа має право оскаржити прийняте рішення.

Відповідно до КПК України передбачено порядок розгляду скарги. Так, слідчий суддя негайно розглядає скаргу і матеріали справи, які повинен витребувати від органу, постанову (ухвалу) якого оскаржують. Матеріали мають складатися із заяви особи щодо забезпечення безпеки або продовження щодо неї застосування таких заходів, матеріалів перевірки приводів та підстав для застосування або для їхнього скасування, оригіналів прийнятих рішень, що оскаржують до суду. За необхідності слідчий суддя вислуховує слідчого, думку прокурора, після чого, залежно від підстав для прийняття рішення, виносить постанову про застосування заходів безпеки, про їхнє скасування або про відмову в цьому. Слід звернути увагу на думку окремих авторів, які зазначають, що давання пояснень особою, яка подала скаргу, не передбачається, тому суд не зобов'язаний сповіщати її про призначення скарги до розгляду. Ми вважаємо, що особи, які оскаржують рішення про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування, не можуть бути обмежені в правах. Тому вони мають право брати участь у судовому розгляді поданої скарги та їх необхідно повідомляти про місце, день і час судового засідання. Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги [2].

Згідно зі ст. 2 Закону право на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав мають: а) особа, яка заявила до правоохоронного органу про злочин або в іншій формі брала участь у виявленні, попередженні, припиненні і розкритті злочинів чи сприяла цьому; б) потерпілий та його представник у кримінальній справі; в) підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники; г) цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про від-

шкодування шкоди, завданої злочином; д) свідок; е) експерт, спеціаліст, перекладач і понятий; є) члени сімей та близькі родичі осіб, перелічених у пунктах «а» – «е» зазначеної статті, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства [5]. З аналізу цієї статті бачимо, що такий суб'єкт, як засуджений, не зазначений серед осіб, які мають право на застосування заходів безпеки.

Статусу засудженого особа набуває з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком. Фактично засудженому, членам його сім'ї та близьким родичам, незважаючи на те, що судові провадження вже як таке відбулося, може загрожувати реальна небезпека. Наприклад, у випадку, коли цей засуджений володіє інформацією про співучасників злочину і такі особи не були виявлені під час кримінального провадження; або коли засуджений є свідком по іншому кримінальному провадженню, який володіє важливою інформацією про обставини, що підлягають доказуванню; або коли існує реальна загроза знищення майна чи житла засудженого у зв'язку з невдоволеністю потерпілих призначеним йому покаранням. Тому вважаємо, що варто в ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року внести зміни, доповнивши пункт «в» таким суб'єктом, як засуджений.

Відповідно до ст. 7 Закону до засудженого, членів його сім'ї, близьких родичів можуть застосовуватись такі заходи забезпечення безпеки, як особиста охорона, охорона житла і майна, видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку, використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, заміна документів та зміна зовнішності, зміна місця роботи або навчання, переселення в інше місце проживання, поміщення до дошкільної виховної установи або до установи органів соціального захисту населення, забезпечення конфіденційності даних про особу, закриті судові засідання [5].

Цей перелік заходів забезпечення безпеки не є вичерпним. Так, у п. 2 ст. 7 Закону зазначається, що з урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, які підлягають захисту, передбачається здійснення й інших заходів. Законодавець не конкретизує їх, але залежно від обставин справи дає можливість вжиття додаткових заходів безпеки, забезпечення більш сприятливих умов та порядку їх здійснення як за клопотанням особи, яка взята (береться) під захист, так і за ініціативою органів, що приймають рішення щодо забезпечення безпеки, та органів, на які покладено їх здійснення. У будь-якому випадку застосування додаткових заходів безпеки

не повинно порушувати законних прав учасників кримінального судочинства, інших громадян, мусить бути безпечним для оточуючих [7, с. 88].

Отже, для забезпечення ефективності заходів безпеки істотне значення має точне дотримання, з одного боку, процесуального порядку, прийняття рішення щодо застосування заходів безпеки, а з іншого – порядку їхнього фактичного здійснення компетентними органами відносно засуджених. На нашу думку, законодавцю слід удосконалити чинний Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Зокрема, необхідно у Законі передбачити чіткий процесуальний порядок застосування видів заходів забезпечення безпеки під час провадження кримінального судочинства, оскільки відсутній механізм забезпечення безпеки, не повною мірою використані напрацювання науковців і міжнародний досвід, а також ст. 2 доповнити пунктом «в», вказавши, що засуджений має право на забезпечення безпеки. Оскільки у чинному КПК України немає відповідної глави забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, а Закон, у свою чергу, посилається на кримінально-процесуальний кодекс, варто доповнити КПК України главою «Заходи забезпечення безпеки учасників кримінального провадження».

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2006. – 60 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651д-17>.
3. Зеленецький В.С. Основні положення вчення про забезпечення безпеки суб'єктів кримінального процесу, що ведуть боротьбу з організованою злочинністю / В.С. Зеленецький, М.В. Куркін // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 4 (34). – С. 37–42.
4. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В.М. Тертишник. – К. : А.С.К., 2002. – 1056 с.
5. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 51.
6. Брусницын Л.В. Проблемы формирования российского законодательства о защите лиц, содействующих уголовному правосудию / Л.В. Брусницын // Государство и право. – 2004. – № 2. – С. 32–40.

7. Коментар до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року / [В.І. Бояров, Л.Б. Ільковець, Т.І. Грузінова та ін.] // Законодавство України: наук.-практ. коментарі. – К., 2002. – № 1. – С. 76–130.

Анотація

Габлей Н. Г. Порядок застосування заходів забезпечення безпеки до засудженого в кримінальному судочинстві України. – Стаття.

Стаття присвячена висвітленню порядку застосування заходів забезпечення безпеки до засудженого в кримінальному судочинстві України, а також пропозиції внесення змін до законодавства щодо його удосконалення. Автор акцентує увагу на тому, що питання, пов'язані із забезпеченням безпеки засудженого, є дуже важливими, оскільки вони окреслюють роль цього суб'єкта в кримінальному провадженні та дають змогу йому належним чином реалізовувати свої права.

Ключові слова: права засудженого, засуджений, кримінальне провадження, заходи забезпечення безпеки, види заходів забезпечення безпеки.

Аннотация

Габлей Н. Г. Порядок применения мер обеспечения безопасности к осужденному в уголовном судопроизводстве Украины. – Статья.

Статья посвящена освещению порядка применения мер обеспечения безопасности к осужденному в уголовном судопроизводстве Украины, а также предложению внесения изменений в законодательство по его усовершенствованию. Автор акцентирует внимание на том, что вопросы, связанные с обеспечением безопасности осужденного, очень важны, поскольку они определяют роль данного субъекта в уголовном производстве и позволяют ему надлежащим образом реализовывать свои права.

Ключевые слова: права осужденного, осужденный, уголовное производство, меры обеспечения безопасности, виды мер обеспечения безопасности.

Summary

Hablej N. G. The application of security measures to convicted in criminal proceedings of Ukraine. – Article.

The article is devoted to the application of measures to ensure security of the convicted person in criminal proceedings of Ukraine, as well as proposed changes in legislation regarding its improvement. The author focuses on the fact that the issues associated with providing security of the convicted person are very important because they define the role of the subject in criminal proceedings and enable him properly to exercise their rights.

Key words: rights of the convict, convicted, criminal proceedings, security measures, types of security measures.